

СЛОВЕСНИТЕ ИКНОСТАСИ НА ВЪЗРАЖДАНЕТО И НОВОТО ВРЕМЕ THE VERBAL ICONOSTASES OF THE REVIVAL AND OF MODERNITY

Време и приемственост. Юбилеен сборник в чест на доц. д-р Юлия Николова.
Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2021, 545 с. ISBN 978-619-202-679-0

Юбилейният сборник „Време и приемственост“ е издържан в отворен дискуссионен формат, като проблемните зони на иначе разнопосочните научни полета не вдълбават празноти, а извеждат към пътища, чертаещи нови начала за бъдещи експериментални изследователски търсения. Изданието може да бъде четено и като „книга по човеколюбие“, към списването на която се присъединяват колеги, приятели и възпитаници на видния специалист в полето на възрожденската култура доц. д-р Юлия Николова. Книга, която не може да бъде завършена, тъй като посланията за висок професионализъм и грижа към читателя и следовника, запечатани по страниците на „Записки по възрожденска литература“, „Възрожденски уроци“, „Свищов – светилник на просвещението“, „Свищовските духовни оркестри: история, спомени, факти“, „Достойно ястъ. Свищов през XIX в. и първото десетилетие на XX в.“, „Пловдив в техните спомени“ са духовен пътеводител за всички онези, които подобно на „странстващите слепи певци и просяци“ от фолклорната култура на славяните или на „разместените“ възрожденски човеци, ще бродят из дебрите на времето, за да добавят своя творчески импулс в осмислянето на неспокойните културологични конструкции на Българското възрождане.

Сборникът е композиран в четири дяла, първият от които („Юлия Николова: научни идеи и дири на приемственост“) съдържа тезиси, дали повод за конкретни аналитични наблюдения в текстовете на Диана Иванова, Лидия Михова, Елена Гетова, Светла Черпокова, Надежда Александрова, Ваня Добрева, Младен Влашки и Клео Протохристова. С проблемите на „устройването на книжовния език и изграждането му като обща за всички българи формация“ (с. 22) се ангажира Диана Николова в статията „Концепции и практики в процеса на изграждане на новобългарския книжовен език през Възрождането“. Проследени са езиковите обществени дебати и ролята на възрожденския елит в процеса на формиране на „една зряла, адекватна и перспективна визия относно родния език като националноидентификационен фактор“ (с. 29). Статията на Лидия Михова „Вестник „Гайда“ и Славейковият проект за „свестяване на българите“ е проникновено изследване върху „първия самостоятелен вестник на П. Р. Славейков“ (с. 31), превърнал се в значим медиен проект, който с цялостния си замисъл, заявен в заглавието, подзаглавието и програмните текстове, настоява за „пробуждане/опомняне на сънародниците чрез сатирата и смеха“, което само по себе си е израз „не само на ренесансова разкрепостеност, но и на модерно просвещенско разбиране“ (с. 31). Лидия Михова коментира културологичната знаковост на образа на Гайдаря, проникването на фолклорното като светоусещане на различните нива (жанрови, стилистични, езикови, словотворчески) на текста при Славейков. Не са пропуснати и артистичните жестове на възрожденския писател и редактор в полето на традиционната българска смехова култура, които трансформират фолклорните жанрове, народните и религиозните речевни практики, подчинявайки ги на нови публицистични идеи, на сатирата и на нравоучението. Провокирана от „специфичния статут“ на функциониране в публичното пространство на в. „Шутош“, част от който „се формира вследствие на неговите версии на няколко езика“ (с. 45), е статията на Елена Гетова „Вестник

„Шутош“ за журналистиката: полемики и перспективи“, като чрез конкретните наблюдения върху функционални за изграждането на цялостната стратегия на вестника практики се изясняват „някои аспекти от методологията при конструирането на облика на хумористичния вестник, както и проявленията им в по-частния регистър на журналистическото конструиране на „фигурата на вестникаря“ (с. 45).

С научноизследователските си акценти статиите „Възрожденският Дунав“ на Светла Черпова, „Автобиографичните фрагменти на Николай Павлович от Свищов“ на Надежда Александрова, „Културни спомени и културни знаци през погледа на Александър Божинов“ на Ваня Добрева и „Белетристичните опити на Иван Шишманов“ на Младен Влашки продължават дискутирането на теми и проблеми, значими за артикулирането на устойчивите образи на културната ни памет. Във всеки текст от първия дял на сборника е отбелязано с дълбоко откровение влиянието на личността на Юлия Николова при формирането на траен и задълбочен интерес към литературата на Българското възраждане, към неговите „личности, събития и факти“. Проследяването на „траекторията на темата „Дунав“ (с. 58) и многообразните присъствия на фигурата на реката в периметъра на Българското възраждане; анализите върху „трите опита за рефлексия върху собственото минало“ (с. 71) на Николай Павлович; наблюденията върху значимостта на „културните спомени“ и механизмите, по които те едновременно се „вграждат в националната ние-идентичност“ (с. 83), но и „формират нова следосвобожденска културна ситуация“ (с. 83), осветляването на непознати, дори и за професионално подготвената читателска аудитория, белетристични опити на проф. Иван Шишманов (с. 97 – 110) допълват широкото научноизследователско поле, върху което са разгърнати концептите за динамичната променливост на културните пластове през епохата на Българското възраждане. В статията „Достойно ъсть“ на Юлия Николова. Непрекъсващата история“ Клео Протохристова коментира полемичните особености на книгата по следния начин: „Достойно ъсть“ е всъщност извънредно дружелюбна към читателя си и го въвежда неусетно и безотказно в пътуване из неизброими истории, колективни или индивидуални, сложно преплетени във взаимно пресичащи се траектории, напомнящи лабиринт“ (с. 110). В комуникативно отношение не само първият дял, но и целият сборник „Време и приемственост“ продължава примера на Юлия Николова в оказването на грижа към приемствеността в науката през идеята за почитта към миналото и отговорността към бъдещето. Идея, която в синтезиран вид, е кодирана и в надслова на втория дял на изданието, а именно „Споделеното Възраждане“.

В тази част на изданието е поместена статията на Николай Аретов „Образи на богатството и бедността в българската книжнина през XIX в.“, в която основен обект на анализ е доминиращият в българската литература и култура дискурс, който „идеализира бедността и представя в сатирична светлина богатството“ (с. 133). Културноантропологичен пласт съдържа и текстът „Темата за храната и храненето в Българската възрожденска литература: три дискурсивни стратегии“ на Милена Динева-Мулешкова, в която са коментирани знаците за „потребите“ на епохата релации между телесното и духовното през „отношението на книжовника към храненето, имплицитно и експлицитно заявено по страниците на книгата“ (с. 261). Акцентите, свързани със заслугите П. Р. Славейков в посока на систематичното описание и „каталогизиране“ на особеностите на българския гастрономически стереотип през епохата на Възраждането като свидетелство за настъпващите значими промени в материалната и в духовната култура на българското общество, разгледани в плана на „дискурсивната стратегия на ренесансово-просвещенското светоусещане“ (с. 265), надграждат очертания в статиите „За молитвата и изповедта на Петко Славейков“ (Сава Сивриев) и „Дядо Славейков чете европейски книги“ (Цветан Раковски) литературно-исторически рецептивен поглед към образа на възрожденския писател. Интерес представлява научната теза на Цветан Раковски, според която статията „Що е роман?“ може да бъде четена като „първия аналитичен и компаративистки текст със статут на „структура и идеология на литературната творба“, а „приказницата“ „Хубавинка Янка“, с известна уговорчност, като „първата новела в българската литература“. Постановката на изследователя полемизира с формиращия канон, според който „художествеността на Славейковата проза е съмнителна, дори вторична – получена от и чрез дидактизма“ (с. 211). Нови наблюдения върху разнообразните културни роли на Славейков добавя Сава Сивриев, според когото „поетът на Петко Славейков буквално деструктурира молитвата и изповедта“ (с. 222), демонстрирайки непозната форма на свободата, дадена на поета от светската култура, свобода, с която човекът Славейков все още не разполага.

Своеобразен „разказ“ за различните социални роли на възрожденския интелегент с акцент върху срещите между традиционното и модерното, между устното и писменото слово, между различните типове разказ, формират трите статии, посветени на личността и делото на Любен Каравелов, а именно „Кирило-Методиевото дело в творчеството на Любен Каравелов“ от Пеньо Ст. Пенев, „Наратив и наративни принципи в ранната Каравелова проза“ от Запрян Козлуджов и „*Видено и слушано* по Каравелов (Щрихи към „Записки за България и българите“)“ от Здравко Дечев.

Обособеният дял „Споделеното Възраждане“ на сборника „Време и приемственост“ се очертава като особено диалогично пространство и благодарение на статиите, които допълнително отварят проблематиката към въпросите за детската възраст, „мислена и живяна през различните епохи“ (с. 178), към организацията и провеждането на учебния процес в най-ранния етап от развитието на българската методическа мисъл, към „историята на мощното въздействие на визуалния образ на Страшния съд, който отвежда българския владетел на брега на светлината на християнската вяра“ (с. 224). С тези проблеми се ангажират текстовете на Надя Данова („Емануил Васкидович и детската възраст“), на Иван Чолаков („Методически насоки за обучението по роден език в „Книга за учители“ на Драган Манчов“), на Николай Чернокожев („Чужди визуални възплъщания на българското покръстване (XVIII – XIX век)“). Статията на Николета Пътова „За първия театроведски прочит на драмата „Иванко, убиецът на Асеня I“, от своя страна, може да бъде разглеждана като умален вариант на полемично структурирания цялостен текст на настоящия раздел на сборника.

Върху една сравнително малко известна на широката читателска аудитория социокултурна практика, а именно издаването на книги с помощта на предплата от лица, които най-често под формата на дарителски жестове подпомагат развитието на образованието и културата в България, обръща внимание Недка Капралова в статията си „Истини и загадки: из възрожденското книжовно спомоществователство“. Безспорно наблюденията върху конкретни спомоществователни списъци, тълкувани и като специфичен „жанр“, задават интересни ракурси към „загадките“ около същинското значение на този тип текстове. В парадоксите, които са неизменна част от българската културна история на Възраждането, са вгледани текстовете на Кирил Топалов „Парадоксът Стефан Веркович“ и на Жоржета Чолакова „Парадокси и закономерности в българската рецепция на П. Й. Шафарик“. В измеренията на „Споделеното Възраждане“ може да бъде открит и текстът на Живко Иванов, посветен на засиленото влияние на (нео)протестантите по българските земи в периода от първите няколко десетилетия след Кримската война, което авторът свързва с „три големи и „светли“ събития“ (с. 283), а именно: превода на Библията, осветляването на зверствата след Април 1876 г. и изложението в Чикаго (1893 г.). Образът на „протестанта“ е коментиран през присъствието му в езика на обществото през XIX в., в литературния текст (най-често през културната рецепция на персонажа), но и като документирана статистика.

Около знакови за Възраждането топоси и личности са обединени научноизследователските рефлексии в третия дял на настоящия сборник. Различните културноисторически ситуации, в които попадат въпросите: „Кой е Виктор Тепляков?“, „Какъв е поводът, породил неговите „Писма от България?“, „Каква България представя той?“ са обект на анализ в текста „Как вижда България през 1829 г. Виктор Тепляков?“ на Румяна Дамянова. С непознати факти около живота на Христо Далчев ни запознава Хюсеин Мевсим („Христо Далчев – първият български студент в Мехтеб-и Хукук в Цариград“), а Елена Налбантова ни припомня първите, открити засега, книжовни паметници, „битували сред намерилите убежище в Бесарабия българи“ (с. 307), в изследването си „Из историята на българската литература в Бесарабия. Първи прояви“. По маршрутите на духовните връзки, които се разкриват в кореспонденцията между Николае Йорга и български интелектуалци – писатели, дипломати и учени (предимно историци), тръгва Бистра Ганчева в проучването си „Българската следа“ в кореспонденцията на проф. Николае Йорга“, а специфичната семантика на реминисценциите със света на Гогол в мемоарите от 70-те и 80-те години на XIX век е предмет на коментар в текста на Дечка Чавдарова „Гротеската на Гогол в „Миналото“ на Стоян Заимов и „Чардафон Велики“ на Захари Стоянов“. Фокус върху български творби от всички изкуства, „*боравеци с пасторалната модалност, и тяхната рецептивна нагласа у нас*“ (с. 349), поставя Дияна Николова с наблюденията си в изследването „Злощастната орис на пасторалното в българската култура“, а Радослав Радев в статията си „Белите волове и знаковостта на бялото пространство в българската култура“ ни повежда из семантичните обеми на българското бяло, тълкувано като светлинен знак, битиен ритъм, митологична идея, мисъл за претворяване, емоция

и пр., многопластово въплътено в света на родните изкуство, фолклор и литература. Силният диалог между литературата и изобразителното изкуство е изведен на преден план през проблема за отчетливо постигнатия визуален ефект в „словесните картини“ на Йордан Йовков в статията на Татяна Ичевска „Йовковите картини“. С въпросите, възникващи около дебютната стихосбирка на Николай Искърров, се ангажира Гергина Кръстева: „Далече от снега“ и встрани от погледа на литературната критика (Дебютната стихосбирка на Николай Искърров „Далече от снега“ от 1976 г. в литературноисторическия контекст от втората половина на 70-те години на 20. век)“. Особеното присъствие в културния и светския живот на дебютната творба и нейните „ритейки“ е коментирано от Соня Александрова, но вече с поглед върху романите на Франсоаз Саган („Романите на Франсоаз Саган – продължение или вариант на „Добър ден, тъга“).

В третия дял на сборника „Време и приемственост“, а именно „Топоси, личности, рефлексии“, е включена и статията на Калина Лукова „За писаните и неписаните истории на българската публицистика“, в която авторката проследява и типологизира „основни митологизиращи тенденции в българската публицистика, успоредени от съответни устойчиви демитологизации, свързани с публицистичната сатира и нейните жанрове“ (с. 429). Тук намират място и „реферативните бележки“ на Димитър Кръстев („Кризата на европейската култура: диагнозата на Алфред Вебер“), в които изследователят прави опит „за систематична реконструкция на Веберовата диагноза на модерната културна криза“ (с. 439), както и „Размисли по повод“ на Атанас Бучков – текст, който „тревожи“ по особено красив начин, тъй като покрай „програмно-тематичното картографиране“ (с. 461) на учебни статии и рубрики, посветени на творчеството на Н. Вапцаров, провокира размисли за грижата, с която истинският творец преминава през измеренията на съвестта и времето.

Четвъртият дял на сборника с наслов „(Не)обозримото културно наследство“ включва група текстове, свързани с проблемите на фолклора, на методическите образователни практики и на лингвистиката. В статията „Легендата „Всеки човек с късмета си“ – фолклорна интерпретация на дилемата „свободна воля – божествен промисъл“ – Мария Илчевска избира да коментира текст, който „силно напомня за психологическите (най-общо казано) теории за произхода на религията, според които не Бог създава човека по свой образ и подобие, а обратното – човек персонифицира собствените си качества, емоции, недостатъци, недоглеждания, несъобразявания и ги проектира върху иначе необятната същност и всеобхватна мощ и промисъл на първотвореца“ (с. 472). Разискването на проблемите на българския фолклор са продължени в статията на Елена Каневска-Николова „Названията на частите на човешкото тяло в южнородопския български фолклор“, в която като емпиричен материал е използван „южнородопският песенен фолклор от Ксантийско с диалектни названия и техните синоними, характерни и за централнородопските говори“ (с. 497).

Българската образователна политика в периода 1878 – 1934 г. е предмет на коментар в статията „Фолклорен празничен календар и учебни програми, учебни помагала от 1921 – 1934 година“ на Красимира Танева, а Константин Куцаров обръща конкретно внимание на граматиките на Н. Петерсон от 20-те години на миналия век, които оставят траен отпечатък в руската научна лингвистика в изследването си „Приноси към учението за частите на речта в лингвистичните разработки на Михаил Николаевич Петерсон“. В частта „(Не)обозримото културно наследство“ намира своето място и статията на Петя Карамфилова „Съществителни имена, означаващи места, в среднобългарския превод на словата на Йоан Златоуст „Против юдеите“, в която конкретен научен акцент е поставен върху проследяването на „словообразователна структура и семантиката на лексемите, отношението им към изходните гръцки думи“ (с. 507), а за да се определи мястото на съответната лексема в речниковия фонд на българския език в диахронен план, „употребата ѝ се разглежда в съпоставка с класическите старобългарски паметници (КСП), с произведения от старобългарската епоха, достигнали до нас в по-късни преписи, със съчинения от XII и XIII век, с близки по време на Дионисиевия превод преводни и оригинални творби, с някои по-късни съчинения“ (с. 507).

В края на сборника е поместена пълна библиографска справка на трудовете на доц. д-р Юлия Николова, изготвена от Венета Ганева, както и слова на признателност и стихове от Тильо Тилев, главен редактор на в-к „Пловдивски университет“.

Юбилейният сборник, посветен на доц. д-р Юлия Николова, по особено сакрален начин преминава през пластовете време, за да сближи поколения, идеи, дори епохи в измеренията на свободата и на морала в науката. „Време и приемственост“ е издание на УИ „Паисий Хилендарски“, което трудно може да се вмести в представата за традиционен съвместен академичен труд,

тъй като всеки отделен текст прелива в голямото слово за научното познание, което може да бъде истински превъплътено в почитта към делото на другия.

Илияна И. Димитрова*

* **Илияна И. Димитрова** – доц. д-р, катедра „Българска литература“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“,
iliana_id@ts.uni-vt.bg; <https://orcid.org/0000-0002-4876-4283>